

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Variabelen en hun meting: Een onderzoek naar de 'variate language' en naar de aard van de meting van variabelen

Blom, H.W.

Citation

Blom, H. W. (1975). Boekbespreking van: Variabelen en hun meting: Een onderzoek naar de 'variate language' en naar de aard van de meting van variabelen. *Acta Politica*, 10: 1975(1), 76-78. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451579>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451579>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

vious time to return to non-democratic government, and that following each successive re-establishment of multi-party politics it was more secure than before' (blz. 292). Men merkt het ook aan de rol van de krijgsmacht. Het optreden van de krijgsmacht was in 1960 zeer direct; op 12-3-1971 ging zij niet verder dan het uitgeven van dreigende ultimata — een symptoom van de groeiende kracht van het meerpartijstelsel. Weiker gaat voorbij aan het feit dat de Turkse Republiek sinds haar oprichting in 1923 van een militair regime gevrijwaard was gebleven. Politieke ontwikkeling is een minder gepolijst proces dan Weiker suggereert.

Wij zien wederom dat sociale differentiatie als basisfactor naar voren komt, nu om de ontwikkelingsgang naar een meerpartijdemocratie te verklaren. Maar tegelijkertijd poneert Weiker dat 'tutelage' een belangrijke rol speelt bij het scheppen van voorwaarden voor structurele differentiatie. Wij vinden dus 'tutelage' → structurele differentiatie → veelpartijstelsel. Met deze constructie valt meer te doen dan met Karpat's eenzijdig-sociologische benadering. Maar men moet ook hier de teleologie van de ontwikkeling met de nodige reserves bekijken. Een voldoende voorwaarde voor meerpartijstelsels of andere vormen van democratie kan structurele differentiatie niet zijn. En dat is toch de suggestie, die ook door Weiker gewekt wordt.

Wij hebben onze bedenkingen over de theoretische aanpak in beide studies. Karpat overdrijft de betekenis van sociale factoren en onderschat de rol van politieke factoren, inclusief — *mirabile dictu* voor Turkije — politiek leiderschap. Het voornaamste bezwaar tegen Weiker's boek is dat een causaal verband tussen de FP-episode en de ontwikkelingen in Turkije nadien wordt geconstrueerd, dat de betekenis van het fiasco in 1930 overschat.

Toch geven de hier besproken studies een goed beeld van de ontwikkelingen in Turkije. Men mag spreken van een welkome bijdrage aan de reeks van voortreffelijke studies over Turkije.

P. G. Swanborn, Variabelen en hun meting, Een onderzoek naar de 'variante language' in de sociologie en naar de aard van de meting van variabelen. Meppel (Boom), 1973, -273 blz., z.p.

Dit tweede boek van de Utrechtse lector methoden en technieken (zie voor een bespreking van zijn eerste, *Aspecten van sociologisch onderzoek*, dit tijdschrift, 7 (1972), 382-3) heeft als doelstelling: 'de 'variabelentaal' waarin de sociologische onderzoeker gewend is te spreken, [te konfronteren] met enkele stromingen en ideeën uit de theoretische sociologie. Bovendien — om aan nieuwere inzichten over het meten in de gedragswetenschappen, inzichten die voornamelijk in de mathematische psychologie zijn ontwikkeld, in de sociologie een grotere bekendheid te geven' (blz. 9).

Het boek valt daarmee in twee gedeelten uiteen: 1 — de confrontatie met de traditionele theoretische categorieën als essentiële classificatie, holisme, typologie, interpretatieve benadering, en enkele meer recente (en op de onderzoeksproblemen geënte) theoretische categorieën als aggregatie, model-begrip en operationalisatie (hfdst. 1 t/m 7); 2 — de presentatie van de nieuwere inzichten over meten, data-matrix, en geometrische representatie (hfdst. 8, 9 en 10).

Dit laatste gedeelte lijdt aan een zekere onevenwichtigheid: terwijl het bedoeld is als introductie tot de methoden waarmee onderzoeksgegevens verwerkt worden

in het hedendaagse explorerende en toetsende onderzoek, wordt vrij veel kennis voorondersteld (zo wordt er vaak ingegaan op opvattingen van auteurs die niet of nauwelijks geïntroduceerd zijn), waarmee deze laatste drie hoofdstukken vaak een commentariërend karakter hebben. Daardoor gaat ook de systematiek verloren en is het vlees noch vis. Voor een bespreking van het werk van Coombs, Roskam, Bezembinder c.s. is het te verbrokken en ontbeert het een thema. Op blz. 149 wordt bijvoorbeeld iets gezegd over het Bradley-Terry-Luce model. Wat er staat is niet onjuist te noemen. Maar de lezer die 'grotere bekendheid wil verkrijgen met de nieuwere inzichten' zal er niet wijzer van worden. Daarmee vervalt het tot een 'épater le bourgeois'.

De algemene lijn van dit tweede deel is deze: meten is het representeren van gegevens in een getallenstelsel. De gegevens zijn verzameld middels (of getransformeerd tot, dat blijft onbeslist) een formeel model. Via een bespreking van criteria voor en beoordeling van de representatie (representatiestelling, uniciteit, betekenis = toelaatbare transformaties), komt het tot een uiteenzetting over meetniveau's aan de hand van Stevens en Coombs. Daarna wordt de data-matrix behandeld; enerzijds naar de vorm van de matrix, anderzijds naar de aard van de er in uitgedrukte gegevens. Dit bij elkaar vormt het opstapje naar die analyse-technieken die een geometrische representatie van de data realiseren. Een van de belangrijkste problemen, de empirische interpretatie van de gerealiseerde data-reductie, komt slechts terzijde en onuitgewerkt aan de orde. Dat is wel een gemis: als schr. inderdaad vol wil houden dat meten is het representeren in een numeriek stelsel, dan moet hij ook de weg aangeven om als het ware weer 'terug' te gaan naar het empirisch bereik. Al met al blijft er van dit, technische, tweede deel een ietwat verbrokkelde indruk achter.

De eerste hoofdstukken geven een verantwoording van de onderzoeksmethoden: De moderne wetenschapsbeoefening volgt Galileï in plaats van Aristoteles: zij konstrueert samenhangen tussen eigenschappen van objecten, maar zoekt niet naar de essentiële classificatie van objecten. Het gaat om de verdeling van een heden (objecten) in de ruimte van kenmerken (eigenschappen) (blz. 17). De eenheden blijken in het sociaal-wetenschappelijk onderzoek veelal individuen te zijn; de kenmerken zijn achtergrondvariabelen, attitudes, gedragingen en omgevingskenmerken.

De vraag in hoeverre het inherent is aan de sociologie, individuen als eenheden op te vatten (i.p.v. sociale groepen bijvoorbeeld), wordt behandeld onder het hoofd 'holisme en individualisme' (hfdst. 2). Het blijkt hier uitsluitend om een min of meer geclausuleerde verdediging van het methodologisch individualisme te gaan: *beschrijvend*, als het gaat om de toerekening van kenmerken (aan individuen, paren individuen, konteksten, kollektiviteiten), *verklarend*, als het gaat om de reductie van sociologie op psychologie. Het zal een holist niet overtuigen: voor hem is de ontologie in het geding.

Wel maakt Swanborn aannemelijk dat de toerekening van kenmerken resultante is van het verklarende kader waarbinnen deze kenmerken figureren, en niet resultante is van het proces waarlangs de beschrijving van het kenmerk tot stand komt (bv. aggregatie). De konsekwentie hiervan, nl. dat daarmee een vaste indeling van kenmerken onmogelijk wordt, komt niet ter sprake.

Dit heeft invloed op de dwingendheid van de argumentatie in hoofdstuk 3 (typologische stromingen). Uiteraard wil schr. hier aantonen dat Hempel's opvatting over typologie als specimen van begripsvorming de traditionele benaderingen

generaliseert en overkoepelt. Dit is echter pas dan aannemelijk als is aangetoond dat de eenheden en kenmerken in termen waarvan Hempel c.s. een typologie opgebouwd zien, van dezelfde orde zijn als die uit de ideaal-typische benaderingen. Die equivalentie is in hoofdstuk 2 nu juist op losse schroeven gesteld.

De interpretatieve sociologie blijkt in te passen in de 'variante language' benadering. Dat is het resultaat van een wat oppervlakkige behandeling in hoofdstuk 4. Eén van de argumenten is dat in de 'variabelen-analyse' ook aandacht wordt besteed aan 'interpretatie- of definitieprocessen'. Men verwacht die 'interpretatie- of definitieprocessen' in het hoofdstuk over 'het operationaliseringsprobleem' wat nauwkeuriger besproken te vinden.

Uit een wat onduidelijke bespreking van en kritiek op Boesjes-Hommes, Kaplan, Carnap en de Groot, komt daar echter niet meer uit dan dat het dankzij de theorie is dat via een formeel model gemeten kan worden. Voor de bekritiseerde auteurs komt het probleem dan pas: zij wijzen er immers op dat in de theorie begrippen voorkomen die niet eenduidig te meten zijn; vanwaar het operationalisatie-probleem. Men zou de discussie over dit probleem kunnen karakteriseren met het paar 'hypothetical constructs' versus 'intervening variables', zo men wil instrumentalisme versus realisme (verg. H. Hochberg, 'Intervening variables, hypothetical constructs and metaphysics', in Feigl & Maxwell, *Current Issues in the philosophy of science*, N.Y., 1961, 448-60). Swanborn verwerpt beide standpunten (blz. 115), en noemt niet direct-meetbare variabelen hypothetische kenmerken. Deze 'zijn op zich theorieën over de kovariantie van een aantal deelkenmerken' (blz. 116). 'De operationalisatie in een kontekst is afhankelijk van de interpretatie die de onderzoeker aan het objekt geeft, en berust *aldus* op veronderstellingen die getoetst worden via het nomologische netwerk van het kenmerk; de theorie(en) waarin het verbonden is' (blz. 116) (mijn kursief, hwb).

'Hypothetische kenmerken hebben wisselende betekenis en wisselende operationalisaties. In elke situatie, en afhankelijk van de populatie, zal men een passende operationalisatie zoeken' (blz. 123).

In het *eerste* citaat is het hypothetische kenmerk een instrumentele categorie: een 'short-hand notation' voor een empirische hypothese. In het *tweede* is het een descriptieve categorie: nl. toepasbaar zijn op een objekt van een samenhangend stel begrippen. In het *derde* citaat wordt het onbegrijpelijk. Dat is het gevolg van het door elkaar halen van begripsmatige en tentatief-geformuleerde relaties. Een betekenis kan niet gefalsifieerd worden, een hypothese wel. Een hypothese kan aangepast worden, maar de betekenis van een begrip veranderen, is het begrip veranderen.

Het lijkt erop dat schr.'s opvattingen ('wisselende operationalisaties', 'kontekst bepaald', etc.) meer verwantschap vertonen met de stelling dat operationaliseren is het partiëel definiëren van 'hypothetical constructs' dan hij wel toegeeft, en dat zijn 'wisselende operationalisatie' slechts een andere term is voor het door hem (ongemotiveerd) gewraakte 'surplus betekenis'.

Overigens is zijn bespreking van Carnap (117-9) niet terzake.

Over het geheel genomen, lijkt me Swanborn's boek ietwat voorbarig, en te prentieus van opzet. Van een langer rijpingsproces had het zeker voordeel gehad. Vooral de terminologie had hierdoor een verbetering kunnen ondergaan. Men mag bv. onder falsificatie best verstaan 'het op enigerlei wijze onakseptabel worden van een uitspraak' (zoals Schr. schijnt te doen), maar zulks bemoeilijkt wel de communicatie. Een index wordt node gemist.

H. W. Blom

A. L. Mok, **Beroepen in actie. Bijdrage tot een beroepensociologie.** Meppel (Boom) 1973, -140 blz., f 12,50

In het geheel van de arbeidssociologie is de beroepensociologie een stiefmoederlijk behandeld gebied: slechts sporadisch treft men expliciete publikaties aan. Dat dit niet overeenstemt met de mogelijke bijdrage van de beroepensociologie aan vergroting van inzicht in onze maatschappelijke verhoudingen, wordt bij lezing van *Beroepen in actie* duidelijk.

Het boek is geboren enerzijds uit onvrede met de bestaande ondoorzichtigheid van velerlei sociologische theorieën omtrent professies en professionalisering, anderzijds uit een gevoel van onmacht om onderzoeksresultaten te integreren die betrekking hadden op vooral hogere beroepen.

De auteur plaatst zijn probleem in een eerste hoofdstuk in het kader van *beroepen-differentiatie en stratificatie*. 'Beroepen zijn structuren waarin taken, die binnen de arbeidsverdeling worden verricht, zijn uitgekristalliseerd' (blz. 9). Daarmee is nog geen ongelijkheid tussen beroepen gegeven. Deze ontstaat pas tegen een achtergrond van een industriële maatschappij. 'In industriële maatschappijen kunnen beroepen, als kristallisatiekernen van de arbeidsverdeling, worden gezien als de vaste vormen waarin de sociale ongelijkheid is verstarde en voor de leden van de samenleving zichtbaar is gemaakt' (blz. 12). 'Het is daarom de centrale stelling van dit boek dat veranderingen in het statusstelsel van de samenleving alleen door veranderingen van de beroepen zelf kunnen worden teweeggebracht, dus van binnenuit' (blz. 17).

In een tweede hoofdstuk wordt uiteengezet waardoor 'professionele' beroepen zich in een samenleving legitimeren, nl. kennis, macht en agogische actie. *Kennis* wordt, in navolging van Parsons en Daheim in dit verband opgevat als cognitieve rationaliteit (blz. 26), welke weer de vorm kan aannemen van zuiver-wetenschappelijke kennis en toegepast-wetenschappelijke kennis. Onder '*macht*' wordt hier begrepen het beschikken over machtsmiddelen en machtsbronnen om de met de beroepsuitoefening beoogde doeleinden te bereiken. De auteur acht macht even belangrijk als kennis bij de studie van beroepen. De derde legitimeringsgrond is *agogische actie*, waaronder een dusdanige opstelling van een beroep en zijn beroepsbeoefenaars wordt verstaan 'dat bij de beroepsactiviteiten in de eerste plaats rekening wordt gehouden met de noden en behoeften van de direkte afnemers van de diensten en producten van het beroep' (blz. 32).

Het derde hoofdstuk behelst een uiteenzetting omtrent het beroep als resultante van een institutionaliseringsproces en vooral kritiek op het begrip *professie*. Dit begrip wordt door de auteur voortdurend tussen aanhalingstekens gebruikt, omdat hij meent op diverse gronden de *sociologische* bruikbaarheid ervan te moeten betwisten: de hardnekkigheid waarmee het begrip *professie* in de literatuur gebruikt wordt, dient verklaard te worden uit historische factoren en de hoge symboolwaarde ervan. Als sociologisch-analytisch begrip dient het te worden verworpen: het is te weinig neutraal, het heeft te zeer een religieus-mystieke bijbetekenis, *professie* is geen beroep, maar een middel tot beheersing van een beroep. Belangrijker is 'de krachten te beproeven op het theoretisch verfijnen en operationaliseren van het beroepsbegrip' (blz. 47). Desalniettemin wordt een helder en schematisch overzicht gegeven van de professionelliteratuur. Aan de orde komen het begrip *semi-professie*, de continuüm- en de ideaaltypische benaderingen, het idee beroepsgemeenschap en segmenten binnen beroepen.

In het vierde hoofdstuk staat het begrip professionalisering centraal. In tegen-